

Verslag van de worsteling van de werkgroep ‘Schulden’ van de CSD.

1. Het veelkoppig monster te lijf!

Juist omdat de materie van de schulden, preventie, sanering en hulpverlening zo ingewikkeld is, had de werkgroep Schulden van de CSD een in haar ogen bescheiden doel gesteld, namelijk: het ontwikkelen en formuleren van een samenhangende visie over schulden. We kunnen hier reeds stellen dat we veel geleerd hebben, en nu ook meer kennis hebben, maar dat we in het halen van deze doelstelling slechts gedeeltelijk geslaagd zijn.

Tijdens de verschillende bijeenkomsten kwamen er steeds weer nieuwe ervaringen, andere doelgroepen, nieuwe informatie en daardoor nieuwe inzichten aan de orde. Zo gebeurde dat telkens als we een kop van de draak hadden afgehakt, er weer nieuwe en meer koppen aan groeiden. Deels komt dit omdat de leden van de werkgroep elk eigen ervaringen en inzichten hebben, deels omdat de materie inderdaad een grote verscheidenheid aan oorzaken, gewenste aanpakken, doelgroepen, knelpunten en oplossingen kent.

Toch een moedige poging tot verwoorden van de visie:

- **Probleemduiding.** Voorheen werd schuldenproblematiek vooral gezien als een *individueel* probleem. Inmiddels hebben in Nederland naar schatting 1,4 miljoen huishoudens te maken met risicovolle schulden, problematische schulden, of zitten in een schuldhulpverleningstraject. Dat is 1 op de 5 huishoudens. Daarom vooral wegblijven van de discussie “wie heeft de schuld?” Het is een *maatschappelijk* probleem.
- **Oorzaken.** Ook zijn we het met elkaar eens dat schuldenproblematiek veel verschillende oorzaken heeft. Een niet-limitatieve opsomming.
 - Op **institutioneel niveau**: de maatschappij wordt steeds meer digitaal en complex (veel inkomensondersteunende regelingen), de incasso-industrie laat bewust schulden ontstaan (schulden zijn een verdienmodel), de dubbele rol van de Rijksoverheid als hulp- en hindermacht (veroorzaker van schulden, het deel van de 12 miljard euro aan toeslagen dat burgers achteraf moeten terugbetalen aan de fiscus blijft jaar na jaar ca. 15%, als schuldeiser met preferenties en bijzondere incassobevoegdheden, als schuldeiser die oplossing belemmert vanwege moraliteit en fraude), de overheid gaat ten onrechte en teveel uit van de zelfredzaamheid van burgers (onvoldoende redzaamheid is juist één van de redenen waarom burgers vaak in financiële problemen komen, “illusie van zelfredzaamheid”), burgers ervaren drempels bij de toegang naar gemeentelijke schuldhulpverlening.
 - Op **persoonsniveau**: veel mensen hebben persoonlijke beperkingen, in Nederland hebben ca. 74.000 mensen een licht verstandelijke beperking (tot IQ 70) en hebben 2,2 miljoen mensen met IQ tussen 70 en 85. En in de gemeente Den Haag ligt laaggeletterdheid met 24% ruim hoger dan landelijk (11,9%). Huishoudboekjes lastig in evenwicht te houden (bijv. toename zorgkosten, huurverhoging leidt tot stijgende armoede onder huurders, flexibilisering arbeidsmarkt veroorzaakt (te) matige loongroei). Tekort aan kennis, gedrag, geconfronteerd worden met life-events (zoals gaan studeren, werkloosheid, echtscheiding, met pensioen gaan).

- **Gevolgen.** Op verschillende niveaus hebben schulden negatieve gevolgen.
 - Voor het **individu**: onder meer betalingsachterstanden, betalingsregelingen en schuldhulpverlening, psychische en gezondheidsproblemen, IQ daalt door langdurige armoede, (dreigende) huisuitzetting, maatschappelijke opvang en ontzetting uit de ouderlijke macht.
 - Voor **huishoudens**: naast schulden vaak ook problemen met opvoeding van kinderen, gezondheid, en op het gebied van verslaving, misdaad en onveiligheid.
 - Voor de **maatschappij**: Schuldenproblematiek (opvang, hulpverlening, schuldsanering) kost de samenleving jaarlijks € 11 miljard. Elk huishouden met ernstige financiële problemen kost de samenleving € 100.000. Een werknemer met schulden kost de werkgever € 13.000 per jaar (o.a. verwerken loonbeslag, (ziekte)verzuim en productiviteitsverlies).

Aanpakken. Verschillende oorzaken vragen om verschillende aanpakken. Die kunnen zich richten op het voorkomen van schulden (= preventie), het beheersbaar maken van schulden (= stabiliseren) en het oplossen van problematische schulden (= curatie).

Duidelijk is dat voorkomen goedkoper is dan genezen.

Hier gelden ook allerlei uitdagingen. Denk aan de noodzaak van een toereikend landelijk budget voor armoede en schulden. Of de eerder genoemde illusie van zelfredzaamheid. Daarbij past een dienstverleningsconcept waarbij vroegtijdig en persoonlijk contact wordt gezocht. Denk verder aan knelpunten in aanpalende wet- en regelgeving die invloed hebben op de schuldhulpverlening (concretiseren Rijksincassovisie, verbreding beslagregister met overheidsorganisaties, privacy legitimeert vaak wantrouwen).

Naast denkvermogen is “doen-vermogen” minstens zo belangrijk om aan de hoge eisen van de participatiesamenleving te kunnen voldoen. Maatschappelijke trend van individualisering vs. beleidsmatig uitgangspunt van inzetten op eigen kracht en het mobiliseren van het netwerk (sociaal en in de buurt). Het ontwerp van regels en instituties is vaak gebaseerd op hoe mensen zich *zouden moeten* gedragen, en minder op hoe zij zich *feitelijk* gedragen. Een slim ontwerp van regels en instituties houdt rekening met dit “menselijk tekort.”

2. Een exemplaar: werkende armen

Gezien de omvang en complexiteit van de materie en uit praktische overwegingen besloot de werkgroep –bij wijze van voorbeeld- de belangrijke zaken rond schuldenaanpak voor één doelgroep te beschrijven. Er zitten –zoals boven beschreven- nogal wat zaken vast aan ‘schulden’, zoals verhogen inkomen, verlagen vaste lasten, opleiding, communicatie, maatwerk, verkrijgen krediet, rente op rente, incasso, aflossing, belastingvrije voet, vroegsignalering, regelingen, ondersteuning, etc. Hoe pakt dat uit voor één doelgroep? We kozen de nog weinig in het beleidsblikveld liggende groep ‘werkende armen’ te beschrijven.

Wij zagen twee ontwikkelingen op de arbeidsmarkt die in dit verband van belang zijn. Ten eerste een toenemend aantal werknemers met flexibele arbeidsrelaties (w.o. ook nulurencontracten). En daarnaast een groei van het aantal zelfstandigen. Beide groepen hebben een verhoogd armoederisico. Dit gaat in tegen sinds jaar en dag door rijksoverheid gepropageerde idee(fixe) dat werk de beste manier is om uit armoede en schulden te komen. Meer dan 40% van de totale groep armen heeft betaald werk als belangrijkste inkomstenbron, en deze groep armen groeit.

Uiteindelijk haalde ook deze aanpak van de werkgroep de eindstreep niet. Werkende armen zijn geen homogene doelgroep. Daar zit van alles bij, die elk en telkens weer om een specifieke aanpak vragen op belangrijke aspecten als opleiding, belastingvrije voet, vroegsignalering, etc.

3. **Schulden zijn ‘sexy’.**

Het monster werd alleen maar groter.

De werkgroep overigens ook. Ondertussen zaten we met 10 mensen, waaronder Theo Bovenlander van dSZW, aan tafel. Dus daar heeft het niet aan gelegen.

En wij werden in onze worsteling geholpen door de tijd. Schulden is een ‘hot item’. Er zijn veel mensen en organisaties mee bezig, ook in Den Haag. Dus kon het gebeuren dat –terwijl wij een aantal dingen nu netjes op een rij hadden- er een document verscheen, waarin alles wat wij bedacht hadden stond opgetekend.

Belangrijke documenten zijn:

- Movisie, Transformatieagenda Armoede en Schulden (juli 2016).
<https://www.movisie.nl/artikel/transformatieagenda-armoede-schulden>
- Platform31, Factsheet Armoede en schulden (juni 2017).
<https://vng.nl/onderwerpenindex/werk-en-inkomen/armoedebeleid-en-schuldhulpverlening/nieuws/factsheet-over-armoede-en-schuldenproblematiek>
- Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Een lang tekort – langdurige armoede in Nederland.
https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/Een_lang_tekort

4. **Laat honderd bloemen bloeien**

Tijdens de gesprekken werden tal van oplossingen en ideeën geopperd. Een opsomming van enkele hiervan:

- Vaste lasten moeten omlaag. Bijv. door collectieve glasvezelabonnement, groene daken en energiebesparing bij sociale woningen (Wethouder J. Wijsmuller uitdagen).
- Bij een (korte) arbeidsbetrekking de uitkering laten doorlopen en salaris inleveren.
- Vroegtijdige signalering (max 2,3 mnd) ook door nutsbedrijven, zorgverzekering, woningbouwvereniging. Veel instanties signaleren overigens ondertussen vroegtijdig, maar verder gebeurt er niets.
- Financiële druk door overheidsregelingen op nieuwkomers moet verlaagd worden. Kosten voor inburgeringscursus, legeskosten voor verlenging verblijfsvergunning, gezinshereniging en dergelijke, en kosten naturalisatie moeten drastisch omlaag.
- Sparen sexy maken (Nibud, rapport Geld achter de hand makkelijker maken).
- Maatwerk. Kijk naar maatwerkoplossingen als een reguliere aanpak niet volstaat. Biedt voldoende vrijheid en verantwoordelijkheid aan de professional. In casuïstiek is vaak sprake van blokkades in de vorm van ervaren regels of “waarheden,” die in werkelijkheid lang niet

altijd die hardheid hebben. De (zelf) opgelegde beleidsbeperking wint het soms van de beschikbare beleidsvrijheid, regels bieden meer houvast dan improviseren. Er is angst voor de “verkeerde beslissing.” Dat zou niet moeten. **Het gaat er niet om te doen wat mogelijk is, maar om mogelijk te maken wat nodig is.**

- De mens centraal stellen. Uitgangspunt zou moeten zijn dat gemeentelijke dienstverlening is gebaseerd op respectvolle, menselijke bejegening. De verantwoordelijkheid voor ontstane problemen niet automatisch zoeken bij het individu dat ze heeft.

- Samen met het maatschappelijk middenveld, de gemeente kan het niet alleen. Bedrijfsleven kan maatschappelijk verantwoord ondernemen (bijvoorbeeld geen zaken meer doen met deurwaarders, beter betaalde banen), scholen financiële educatie vast onderdeel maken van onderwijsprogramma (niet afhankelijk laten zijn van de vraag of het verplicht wordt gesteld in de eindtermen, maar leren omgaan met geld maken tot een thema dat meerdere vakgebieden aan elkaar verbindt), zorg- en welzijnsinstellingen verder kijken dan rechtstreeks eigen belang. Mogelijk maken wat nodig is, vraagt ook bij hen om een andere professionaliteit. Investeer in kennisopbouw en competentietraining (vakmanschap), en in het organiseren van ontwikkel- en leersystemen. Vanuit de reflectieve praktijk leren van elkaar!

5. Advies aan de CSD

Drie ideeën, die veel enthousiasme oproepen worden hieronder apart vermeld. Advies aan de CSD: maak hier werk van!

Informele werkconferentie!

Het Nibud berekende dat huishoudens met financiële problemen de samenleving jaarlijks 11 miljard euro kosten. Laten we eens een aantal mensen bij elkaar roepen (not the usual suspects, juist niet), die met elkaar bespreken hoe zij die 11 miljard zouden inzetten.

Code: Schuldbewust!

In het leven roepen van een (jaarlijkse, tweejaarlijkse) waarderingsprijs voor het bedrijf dat het meest ‘schuldbewust’ is.

Criteria zijn o.m.:

- hoe gaat het bedrijf om met werknemers met schulden?
- de-taboeïseren van thema ‘schulden’
- bedrijven werken goed mee met saneringstrajecten
- bedrijf doet niet alles om maar te verkopen; ethiek rond grenzen aan de verleiding; beperkte kredietverlening aan bijv jongeren
- innovatieve ideeën rond schulden, etc

De gemeente Den Haag roept deze prijs in het leven

Goodiebag bij eerste salaris

Jongeren krijgen bij de uitbetaling van hun eerste salaris een goodiebag of Blijje doos, waarin allerlei leuke en nuttige presentjes plùs informatie over verstandig omgaan met geld, gevaren van schulden, etc.

Den Haag, zomer 2017

Was getekend,

Yadin Karabulut en Sevda Colakuglu (Dialoghuis), Jenneke van Veelen (STEK), Albert Pronk (JIT), Anita Schwab (Leergeld Den Haag), Ger Schutter (ANBO Den Haag), Gert van IJperen (Kompassie), Yvonne-Louise Beijerling (FNV-lokaal), Ron van Leeuwen (Mara)